

ROLA UNIWERSYTETU IM. ADAMA MICKIEWICZA W POZNANIU W KSZTAŁCENIU KADR DLA SZKOLNICTWA LUBUSKIEGO

W dorobku naukowym i dydaktycznym Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, godny uwagi jest wkład UAM w rozwój szkolnictwa zielonogórskiego. Wkład ten wyraża się przede wszystkim poważnym udziałem Uniwersytetu w dziele kształcenia kadr pedagogicznych dla wszystkich typów szkolnictwa średniego, a w ostatnich latach również dla szkół podstawowych, w doksztalcaniu nauczycieli już pracujących oraz w doskonaleniu młodej i nie zawsze jeszcze doświadczonej kadry pedagogicznej szkół lubuskich.

Każda z tych trzech dziedzin wymagałaby odrębnego omówienia w oparciu o przeprowadzone szczegółowe badania. Rozmiary doniesienia nie pozwalają na wyczerpujące ujęcie zagadnienia roli, jaką spełniał i spełnia w dalszym ciągu UAM w kształceniu wysoko kwalifikowanych kadr nauczycielskich dla szkół województwa zielonogórskiego. Z konieczności ograniczono się do ukazania zagadnienia od strony ilościowej, tj. ukazania liczby absolwentów, ich specjalności oraz rozmieszczenia w poszczególnych typach szkół i placówkach oświatowo-wychowawczych.

Od chwili wyzwolenia, organizowane od podstaw szkolnictwo lubuskie borykało się z wieloma trudnościami, z których najpoważniejszą był dotkliwy brak kwalifikowanych kadr nauczycielskich.

W roku 1950, tj. w roku powstania województwa zielonogórskiego — ogółem w szkolnictwie zatrudnionych było tylko 45,8% kadry posiadającej wymagane kwalifikacje naukowo-pedagogiczne do pracy w poszczególnych typach szkół i placówek oświatowo-wychowawczych¹. Oczywiście stopień nasycenia kadrą kwalifikowaną był różny w zależności od rodzaju placówek. Dla przykładu: w przedszkolach pracowało zaledwie 25,4% wychowawczyń kwalifikowanych, w szkołach podstawowych, gdzie sytuację oceniano jako na ów czas najlepszą — 66,5% ogółu nauczycieli posiadało wymagane kwalifikacje. Znacznie poważniejsze braki odczuwało szkolnictwo średnie ogólnokształcące, zakłady kształcenia nauczy-

¹ *Kadry szkolnictwa*. W publikacji: *Szkolnictwo lubuskie w XXV-leciu PRL*. Zielona Góra 1969, Kuratorium Okręgu Szkolnego, s. 20.

cieli, szkoły zawodowe i placówki opiekuńczo-wychowawcze (domy dziecka, internaty). W roku 1950 w liceach ogólnokształcących rejestrowano 47,20% nauczycieli kwalifikowanych, w liceach pedagogicznych, liceach dla wychowawczyń przedszkoli tylko 42%, w placówkach opiekuńczych 40,70% i tylko 35,80% w szkolnictwie zawodowym².

W tej sytuacji przed ówczesną administracją szkolną jawiło się jako czołowe zadanie zapewnienie szkolnictwu pełnowartościowej kadry, której praca przynieść winna zarówno poprawę wyników nauczania w szkołach, jak też stabilizację zespołów szkolnych niezbędnych do zabezpieczenia prawidłowego funkcjonowania wychowawczego i społecznego szkoły w środowisku.

Kształcenie nauczycieli dla szkolnictwa podstawowego podjęto już w latach czterdziestych³ na terenie ziem wchodzących obecnie w skład województwa zielonogórskiego. Organizowano średnie zakłady kształcenia nauczycieli, które z czasem miały zaspokoić najpilniejsze potrzeby kadrowe szkoły siedmioklasowej. O wiele trudniejsze do rozwiązania były stale rosnące potrzeby szkolnictwa średniego. Na terytorium województwa nie było i dotychczas nie ma zakładu, który przygotowywałby nauczycieli na poziomie wyższym. W szkolnictwie średnim władze oświatowe zatrudniały absolwentów z takich ośrodków akademickich jak: Kraków, Poznań, Gdańsk, Warszawa, kierowanych na teren województwa zielonogórskiego nakazami pracy⁴.

Przy ogólnym deficycie w całym kraju kadr z wyższym wykształceniem w piętnastoleciu powojennym — dopływ nauczycieli był znikomy w stosunku do faktycznych potrzeb. Absolwenci wyższych uczelni kierowani nakazami pracy używali najrozmaitszych wybiegów, aby uchylić się od ich wypełnienia.

W roku 1953 w sprawozdaniu Wojewódzkiego Wydziału Oświaty omawiającym przebieg ruchu służbowego czytamy: „Mimo skierowania przez Ministerstwo (Oświaty — dop. J. D.) dużej ilości absolwentów szkół wyższych, są jeszcze braki spowodowane zmianą nakazu pracy przez Ministerstwo bez zgody tutejszego Wydziału Oświaty...”⁵.

Angażowanie ludzi, którzy niejednokrotnie wbrew swej woli podejmowali pracę w województwie, nie sprzyjało w pierwszych latach sta-

² Ibidem

³ Por. J. Głodek, B. Ratuś, *Kształcenie nauczycieli w województwie zielonogórskim w latach 1945 - 1965*. Rocznik Lubuski t. V. Zielona Góra 1968, Lubuskie Towarzystwo Naukowe, s. 219.

⁴ Por. ustawa z 7 marca 1950 r. o planowym zatrudnieniu absolwentów średnich szkół zawodowych oraz szkół wyższych (Dz. U. nr 10, poz. 106).

⁵ Sprawozdanie opisowe z ruchu służbowego nauczycieli w województwie zielonogórskim za okres od 1 października 1952 r. do 1 września 1953 r. Archiwum Kuratorium Okręgu Szkolnego,teczka IV-3. Ruch służbowy.

bilizacji kadry pedagogicznej. Co roku odpływała do województw centralnych poważna grupa nauczycieli kwalifikowanych.

„Na 480 nauczycieli szkół średnich — czytamy w dokumentach komórki kadr Wojewódzkiego Wydziału Oświaty z roku 1954 — podania o przeniesienie złożyło 44” (...), z tej liczby „11 wniosków dotyczy przeniesień do innych szkół na terenie województwa i 33 poza województwo”⁶.

W rok później zjawisko to również podkreślano: „Poważna część absolwentów wyższych uczelni (...) skierowanych do pracy na Ziemi Lubuskiej z województwa krakowskiego, poznańskiego (...) już w pierwszym roku swojej pracy, usilnie zabiega o przeniesienie bliżej rodziny. W tegorocznym (1955 — dop. J. D.) ruchu służbowym wnioski o przeniesienie do województw centralnych (...) złożyło 197 nauczycieli, w tym 44 absolwentów szkół wyższych”⁷.

Od 1950 roku zaczął się stały dopływ absolwentów Uniwersytetu Poznańskiego do szkół średnich województwa zielonogórskiego. Byli to ludzie kończący studia uniwersyteckie już po wyzwoleniu. Warto w tym miejscu nadmienić, że spośród wszystkich absolwentów Uniwersytetu Poznańskiego zatrudnionych w 1969/70 r. w szkolnictwie lubuskim, tylko dziewięciu ukończyło studia w zakresie sprzed 1939 r. Niektórzy przybyli na teren województwa w ostatnich dwóch latach (1968 - 1969).

Niewielka odległość Zielonej Góry i okolic od Poznania, macierzystego ośrodka naukowego absolwenta, dobra komunikacja ze stolicą Wielkopolski — oto czynniki, które decydowały, że wśród osiedlających się absolwentów stosunkowo łatwiej dokonywały się procesy adaptacyjne. Dla wielu z nich Ziemia Lubuska była miejscem osiedlenia i pracy rodziców (liczbę absolwentów UAM zatrudnionych w szkolnictwie lubuskim przedstawia tabela nr 1).

W okresie dwudziestu lat (1950 - 1969) osiadło na terenie województwa zielonogórskiego 190 absolwentów studiów stacjonarnych UAM. Liczba skierowanych i przyjętych do pracy w szkołach w poszczególnych latach wahała się od 1 w roku 1950 do 24 absolwentów w 1969 roku.

Przeciętna roczna liczba absolwentów zgłaszających się do dyspozycji zielonogórskich władz oświatowych przekroczyła 9 osób. Ze względu na brak dokumentów nie udało się uchwycić stosunku między liczbą absolwentów skierowanych z uczelni do pracy w województwie zielonogórskim a faktyczną liczbą podejmujących pracę zgodnie ze skierowaniem.

⁶ Analiza ruchu służbowego nauczycieli w roku szkolnym 1953/54 w województwie zielonogórskim. Archiwum Kuratorium Okręgu Szkolnego w Zielonej Górze.

⁷ Informacja o ruchu służbowym nauczycieli w województwie zielonogórskim w roku 1955. Archiwum Kuratorium Okręgu Szkolnego w Zielonej Górze,teczka IV-3. Ruch służbowy.

Tabela 1

DOPLYW ABSOLWENTÓW UAM W POZNANIU DO SZKÓŁ WOJEWÓDZTWA
ZIELONOGÓRSKIEGO W LATACH 1950 - 1969 (STUDIÓW STACJONARNYCH)⁸

Rok ukoń- czenia stu- diów	filologia polska	filologia germańska	filologia romańska	historia	geografia	biologia	matema- tyka	fizyka	chemia	filozofia	inne	Razem
Ogół- em	47	18	2	33	4	10	36	19	12	3	6	190
przed r.												
1950	2	1	1	—	—	—	—	1	—	3	1	9
1950	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1
1951	2	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	3
1952	7	—	—	—	—	—	1	2	—	—	—	10
1953	2	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	3
1954	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1955	1	—	—	3	—	—	1	—	2	—	—	7
1956	—	—	—	—	—	—	2	—	—	—	—	2
1957	—	—	—	3	—	—	1	—	—	—	—	4
1958	1	—	—	2	—	1	1	—	—	—	—	5
1959	—	—	—	—	—	1	—	1	—	—	—	2
1960	3	—	—	3	—	1	5	—	1	—	1	14
1961	2	—	—	1	1	1	2	—	—	—	—	7
1962	—	1	—	2	—	—	1	2	—	—	—	6
1963	1	2	—	3	—	—	3	—	1	—	1	11
1964	2	1	1	6	1	2	4	—	3	—	—	20
1965	4	—	—	5	2	2	1	2	—	—	—	16
1966	6	7	—	1	—	—	4	2	2	—	—	22
1967	2	—	—	1	—	1	3	3	—	—	2	12
1968	1	2	—	1	—	—	1	5	2	—	—	12
1969	10	4	—	1	—	1	6	1	—	—	1	24

Z grupy 181 osób, które ukończyły studia w latach 1950 - 1969 (patrz tabela nr 1) najliczniej reprezentowane są specjalności z zakresu nauk humanistycznych — łącznie 101 absolwentów. Z tej liczby w szkolnictwie lubuskim pracuje 45 absolwentów filologii polskiej, 17 filologii germańskiej, 1 filologii romańskiej oraz 33 po ukończonej historii. Nieliczną grupę, bo liczącą łącznie 5 osób, stanowią absolwenci psychologii i pedagogiki.

W grupie matematyczno-przyrodniczej, liczącej w sumie 80 absolwentów, najliczniej reprezentowana jest matematyka (36 osób) oraz fizyka (18 absolwentów). Spośród pozostałych 26 nauczycieli — 12 ukończyło studia chemiczne, 10 biologiczne i 4 osoby geografię. Obserwując zjawia-

⁸ Opracowano na podstawie: ewidencji kadry zatrudnionej w szkołach podległych Kuratorium Okręgu Szkolnego, materiałów uzyskanych w komórkach kadrowych wydziałów oświaty prezydów powiatowych rad narodowych, ewidencji kadry zatrudnionej w szkołach resortu rolnictwa w Oddziale Oświaty Rolniczej przy Wydziale Rolnictwa i Leśnictwa PWRN.

sko dopływu absolwentów UAM do szkolnictwa w województwie zielonogórskim łatwo dostrzec fakt, że w latach 1960 - 1969 liczba zatrudnionych była ponad trzykrotnie większa aniżeli w latach 1950 - 1959. Jeżeli w okresie 1950 - 1959 przybyło do województwa w sumie zaledwie 46 absolwentów uczelni poznańskiej, to w następnym dziesięcioleciu w szkołach lubuskich zatrudniono 144 absolwentów różnych wydziałów UAM.

Przyczyny tego korzystnego z punktu widzenia interesów województwa zjawiska widzieć trzeba po pierwsze: w fakcie, że coraz liczniejsze roczniki młodzieży lubuskiej kończyły szkoły średnie, podejmowały studia wyższe i po ukończeniu uczelni wracały na Ziemię Lubuską, po drugie: w wysiłkach wojewódzkich władz partyjnych i administracyjnych, które w trosce o zabezpieczenie dopływu kadr z wyższym wykształceniem dla rozwijającej się intensywnie gospodarki podjęły inicjatywę nawiązania kontaktów z uczelniami wyższymi, radami uczelnianymi Zrzeszenia Studentów Polskich i studentami wywodzącymi się z terenu województwa. Dzięki tym staraniom powstały przy radach uczelnianych bądź okręgowych ZSP koła Lubuszan skupiające studentów pochodzących z Zielonogórskiego. Koła Lubuszan powstały przy uczelniach Poznania, Łodzi, Wrocławia i Szczecina.

W ostatnich pięciu latach na wzrost dopływu kadr z wyższym wykształceniem, w tym absolwentów UAM do szkolnictwa, nie pozostała bez wpływu realizacja ustawy z dnia 25 lutego 1964 roku o zatrudnieniu absolwentów szkół wyższych⁹ regulującej sprawę planowego zatrudnienia absolwentów niektórych specjalności. Pozyskiwaniu absolwentów szkół wyższych po roku 1960 służyły również stypendia fundowane przez Kuratorium Okręgu Szkolnego studentom wyższych lat studiów¹⁰.

W latach 1962 - 1969 zielonogórskie Kuratorium Okręgu Szkolnego ufundowało stypendia 52 studentom UAM¹¹. Stanowiło to 18,6% wszystkich stypendiów fundowanych przez Kuratorium Okręgu Szkolnego w tych latach.

⁹ Dziennik Ustaw 1964, nr 8, poz. 48.

¹⁰ Stypendia fundowane wprowadzone uchwałą nr 181 Rady Ministrów z 2 czerwca 1960 r. w sprawie rozszerzenia zakresu stosowania stypendiów fundowanych dla studentów szkół wyższych. Monitor Polski 1960, nr 50, poz. 236 wraz z późniejszymi zmianami, patrz: Monitor Polski 1961, nr 45, poz. 204 oraz rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 28 stycznia 1964 r. w sprawie pomocy materialnej dla studentów szkół wyższych i wyższych szkół zawodowych (Dz. U. 1966, nr 21, poz. 139). W znowelizowanej postaci problem ten reguluje rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 3 czerwca 1969 r. w sprawie pomocy materialnej dla studentów szkół wyższych (Dz. U. nr 17, poz. 125) i zarządzenie Ministra Oświaty i Szkolnictwa Wyższego z dnia 29 czerwca 1969 r. w sprawie szczegółowych zasad przyznawania pomocy materialnej studentom szkół wyższych (M.P. nr 29, poz. 221).

¹¹ Dane nie obejmują stypendiów fundowanych przez prezydów powiatowych rad narodowych.

Tabela 2

ABSOLWENCI UAM STYPENDYŚCI KURATORIUM OKRĘGU SZKOLNEGO¹²

Kierunek studiów	Rok								Razem
	1962	1963	1964	1965	1966	1967	1968	1969	
Ogółem	3	8	7	9	11	4	6	4	52
filologia polska	—	4	1	3	4	—	—	—	12
filologia germańska	—	1	—	—	1	—	3	1	6
filologia romańska	—	—	1	—	—	—	—	—	1
historia	—	1	—	2	—	—	—	—	3
biologia	—	—	1	1	—	—	—	—	2
matematyka	2	1	1	2	3	2	1	—	12
fizyka	—	—	2	1	1	1	1	—	6
chemia	1	1	1	—	2	1	1	—	7
pedagogika	—	—	—	—	—	—	—	2	2
psychologia	—	—	—	—	—	—	—	1	1

NAUCZYCIELE — ABSOLWENCI UAM STUDIÓW ZAOCZNYCH

Bliskie sąsiedztwo Uniwersytetu Poznańskiego pozwoliło sporej grupie nauczycieli pracujących zdobyć bądź uzupełnić wykształcenie wyższe drogą studiów zaocznych i eksternistycznych. Dzięki nie spotykanemu dążeniu nauczycieli czynnych zawodowo do podnoszenia na coraz wyższy poziom kwalifikacji naukowych i pedagogicznych — województwo zielonogórskie dopracowało się takiej liczby kadr z wyższym wykształceniem, że absolwentów wyższych uczelni kieruje się już do szkół ośmioklasowych.

Pierwsi absolwenci zaocznych studiów UAM z województwa zielonogórskiego otrzymali dyplomy magisterskie w 1955 roku. Były to wówczas zjawiska nieliczne, wręcz sporadyczne. Do 1965 r. 26 nauczycieli pracujących ukończyło studia w UAM. Byli to nauczyciele, którzy pracowali w szkołach średnich, a posiadali ukończone tylko studia pierwszego stopnia, bądź uproszczony egzamin uprawniający do nauczania w szkołach ponadpodstawowych. Ostatnie cztery lata (1966 - 1969) przyniosły znaczny wzrost liczby uzyskanych dyplomów. W tych latach studia zaoczne w UAM pomyślnie ukończyło 46 dalszych nauczycieli¹³. W sumie do 30 listopada 1969 roku zarejestrowano 92 absolwentów UAM, którzy uzyskali dyplom magisterski trybem zaocznym i eksternistycznym. Zwłaszcza ostatnie trzy lata były obfite: w roku 1967 ukończyło stu-

¹² Zestawienie opracowano na podstawie ewidencji stypendystów. Oddział Osobowy KOS.

¹³ Dane zebrane z rejestrów kadry Kuratorium Okręgu Szkolnego oraz wydziałów oświaty prezydiów powiatowych rad narodowych.

dia zaoczne w UAM 12 nauczycieli, w roku 1968 — dziewiętnastu, a w 1969 r. 25 lubuskich pedagogów zdobyło dyplomy ukończenia studiów wyższych. Absolwenci tych lat rozpoczynali już studia w zielonogórskich punktach konsultacyjnych UAM, powołanych do życia w 1962 r.¹⁴ Najliczniejszą grupę absolwentów studiów dla pracujących stanowią matematycy (17 osób), absolwenci filologii polskiej i historii (po 16 osób).

Z szansy dokształcania skorzystało ponadto 15 nauczycieli geografii, 8 ukończyło filologię germańską, pozostałą grupę stanowią absolwenci fizyki, pedagogiki i innych rzadko występujących w szkole specjalności, jak np. historia sztuki.

ROZMIESZCZENIE ABSOLWENTÓW UAM W SZKOLNICTWIE LUBUSKIM

Pierwsi absolwenci stacjonarnych studiów Uniwersytetu Poznańskiego kierowani byli wyłącznie do pracy dydaktycznej w średnich szkołach ogólnokształcących i technikach. Z czasem dopiero, gdy szkolnictwo średnie zostało nasycone kwalifikowaną kadrą, absolwentów niektórych kierunków studiów kierowano do placówek wychowawczych (internaty) na stanowiska wychowawców, a nawet na stanowiska nauczycieli w szkołach ośmioklasowych. Dotyczy to nie tylko absolwentów UAM, ale i innych wyższych uczelni, z których Ministerstwo kierowało młodych nauczycieli do województwa zielonogórskiego. Absolwentów takich kierunków studiów jak: historia, geografia, filologia polska już od roku 1965

Tabela 3

ABSOLWENCI UAM W POSZCZEGÓLNYCH TYPACH SZKOLNICTWA WOJEWÓDZTWA ZIELONOGÓRSKIEGO

Typ szkolnictwa	Absolwenci UAM		
	studiów stacjonarnych	zaocznych	razem
Ogółem:	190	92	282
licea ogólnokształcące	57	37	94
technika	55	6	61
ZSZ	20	4	24
ZKN	17	12	29
placówki oświatowo-wychowawcze i inne	8	2	10
szkolnictwo resortu rolnictwa	8	2	10
szkolnictwo podstawowe	15	29	54

¹⁴ Por. H. Szczegóła, *Srodowisko naukowe Ziemi Lubuskiej*. Rocznik Lubuski, t. V. Zielona Góra 1968, Lubuskie Towarzystwo Naukowe, ss. 92 - 93.

kieruje się do szkolnictwa podstawowego. Absolwenci UAM pracują we wszystkich typach szkolnictwa lubuskiego.

Absolwenci UAM pracują we wszystkich typach szkół i in. placówkach oświatowo-wychowawczych. W niektórych z nich stanowią oni poważny odsetek ogółu zatrudnionych nauczycieli. Dla przykładu: w liceach ogólnokształcących absolwenci UAM (studiów stacjonarnych i dla pracujących) stanowią 19,3% ogółu zatrudnionych pracowników pedagogicznych w tym dziale szkolnictwa, w zakładach kształcenia nauczycieli odsetek wzrasta, osiągając odpowiednio 26,4% wszystkich nauczycieli pracujących w pełnym wymiarze godzin w tych szkołach, a 33,7% kadry z pełnym wyższym wykształceniem. Gdyby natomiast rozpatrywać liczbowy stosunek absolwentów do stanu posiadanych w szkolnictwie lubuskim kadr z wyższym wykształceniem, to okaże się, że wychowankowie UAM stanowią 31%¹⁵ (por. tabela nr 4).

Tabela 4

Typ szkolnictwa	Liczba naucz. pełnozatrudn.	w tym odsetek abs. UAM %	Liczba naucz. z pełnym wyksz. wyższym	w tym odsetek absolwentów UAM %
licea ogólnokształcące młodzieżowe	399	19,3	255	30,2
licea korespondencyjne dla pracujących	74	22,9	47	36,2
technika	301*	20,3	238	25,6
ZKN	110	26,4	86	33,7
ZSZ	311*	7,7	107	26,4
szkoły podstawowe	6261	0,9	177	30,5

* dane dotyczące wyłącznie nauczycieli przedmiotów ogólnokształcących

Absolwenci UAM pracując w szkolnictwie lubuskim wnieśli swój twórczy wkład w rozwój tego szkolnictwa, przyczyniając się do organizacyjnego umocnienia i podniesienia na wyższy poziom wyników pracy dydaktycznej i wychowawczej szkół i innych placówek oświatowych.

Kiedy dzisiaj, w dwudziestopięciolecie powrotu Ziemi Zachodnich i Północnych do Macierzy dokonujemy podsumowania naszego dorobku w dziedzinie oświaty i wychowania, to trzeba widzieć w tym dorobku poważny udział Uniwersytetu A. Mickiewicza, jego kadry naukowej i dydaktycznej. Wkład poznańskiej uczelni wyraża się liczbą prawie trzech setek dobrze przygotowanych nauczycieli, którzy z oddaniem pracują nad kształceniem i wychowaniem młodego pokolenia Ziemi Lubuskiej, codzienną pracą wnoszą swój wkład w pomnażanie dorobku całego województwa.

¹⁵ Dane wg stanu na dzień 30 XI 1969 r. opracowano na podstawie ewidencji kadr Kuratorium Okręgu Szkolnego i danych wydziałów oświaty prezydiów powiatowych rad narodowych.